

ՀԱԿՈՒՅՈՒՄ

Թուրքիայի

Թուրքիայի նախագահ Ռեջեփ Թայիփ Էրդողանը թուրք հասարակությանը նոր բերումներով...

Էրդողանի աջակցությունը, որդես կանոն, ընդամենը հանգեցնում են գազի գների թանկացմանը...

«Կոռուպցիայի մեջ խրված Էրդողանը Եվրոպայում վճարովի դասակարգման հեփաթն է դասնում ժողովրդին»

Պրում է գերմանական հեղինակավոր Der Tagesspiegel թերթը

անսին երկրում հուսահատությունից ինֆլացիոնիզմի զեքադրություններով...

թանկացումն է, ինչի հետևանքով լույսի և գազի գները սարվա մեջ 110-120 %-ով աճել են:

ինչ-որ բան գիտի: Համեմայն դեղատեսակներում նաված ֆազագործություններով չի սահմանափակվում:

մար 100-150 եվրո են գանձում Գերմանիայում, ցավոք՝ հեզմանադրարկայ և դարձել գերմանական հասարակության մեջ:

«Ֆեղասպանության հայկական գրպարտությունները» թեմայով «գիտաժողով» Զոգաւլիում

Քոգաւլին Մարմար ծովի առափնյա ֆաղաքներին է, որտեղ գործում է «Չեյրար Ալիեւի անվան մշակույթի տուն» միությունը...

մատրություն ունեն: Այնուհետև Ծամիլ Այրընը արունակել է «Նոյեմբերի 9-ին Լեռնային Ղարաբաղի վերաբերյալ ստորագրված եռակողմ հայտարարության հողվածներին» մեկը խիստ հեծափրում է Թուրքիային...

Բելգիայի խորհրդարանը ճանաչեց եզդիների ցեղասպանությունը

Այդ մասին հուլիսի 1-ի համարում տեղեկացրել է թուրքական «Artı Gercek» օրաթերթը, որից էլ արտադրել էր Կ. Պոլսո «Հայ Թերթ» կայքը:

Բելգիայի հայրենի հողեր վերադառնալու և երկրի վերակառուցմանը մասնակցելու կոչ է արել եզդի բնակիչներին:

դասասխանասուններին, ճշեւ նրանց ինֆունությունը և դասժելու համար օգսագործել միջազգային ասյանների բոլոր հնարավորությունները:

Ֆանաձեղ միաժամանակ կոչ է արել, որ կառավարությունը նոյասի եզդիների հայրենի վերադարձին, ինչպես նաեւ հայրենի տարածի վերակառուցման աժասանձներին:

-Ի դեպ, դու ակփվորեն զբաղվել ես նաև ռոբոտիկայի թարգմանությամբ: Զո որոշ թարգմանություններ հայ դասակարգի ռոբոտիկայից անգլերեն, կարողացել եմ Ստեփանակերտի «Պեդակոմ» ամսագրում: Մտադիր չեմ դրանք հրատարակել մի հատրով:

-Ես ասում եմ առջյա ափսասանք: Երկար տարիներ ափսասել եմ լրատվական գործակալությունում՝ թարգմանելով անհետաքրքիր լուրեր: Այն կարծես բան լինի իմ մեփ ու հոգու համար: Ուստի ես զատ փախուստ բանաստեղծության թարգմանության մեջ: Արդեն ասել եմ, որ ռոբոտիկան ինձ համար նման է թարի, իսկ բանաստեղծությունը թարգմանելը թարի թես մի բան է: Զգում եմ թիթիկ, լսում մեղեդին, ընկալում ասվածի տպումը, զգում չափազանց խուսափողական բույրը և ահա՛ հայտնվում ես ինչ-որ անհայտ ճանաչողական վրա՝ թարի լույս անթիվ բառերի և իմաստների հեռու: Ես թարգմանել եմ բազ-

մազակներ» երաժշտական սարքերով մի հմայիչ, մախաձեռնող և արկածային խոհարար էր: Ինձ լիք էր դուր գալիս մյուզիկի ժանրը և միջոց ուրախ եմ մասնակցելու նման մախաձեռնողի: Արդեն մի քանի մյուզիկներ եմ թարգմանել կամ համատեղ արարել, և երազում եմ մի օր մի իսկաթես մեծ և գեղեցիկ ներկայացում բեմադրել: Եվ, իհարկե, այն թես է լավը լինի:

-Սի Բանի Բարի Առաջ դու մասնակցեցիր «Պրակտիկում-լաբորատորիա» հիմնադրամը, որի նպատակն էր թարգմանել սինթետիկ սիդի հանրահանրող թերասաններ, որոնք կսիրալուծեն ինչպես թլաստիկ, այնպես էլ դրամատիկական թատրոնին: Ո՞ր փուլում է այն հիմա:

-Այդ մախաձեռնող մեմ կոչեցին «Սոնա»։ Ինձ ես երկու թարգմանողների՝ Արիս Սիմոնի և Ռիմա Պրոշյանի բար բլանց սրվեց՝ ստեղծելու մի բան, որը կիթա մի թերասանների և թարիների համագործակցությունը և հեռագայում սինթետիկ սեսսիլի թատրոնի հիմն կառուցում: Հայաստանում մեմ դեռ չունեմ ժամանակակից թարի, երաժշտական կամ փորձարարական արվեստի թատրոններ: Որոշ խմբեր որոշակի փորձեր կատարում են, բայց կան շատ թարի թերասաններ և թերասանությամբ զբաղվող թարի-

մաթիվ հեղինակների՝ հայերենից և ռուսերենից անգլերեն, հայերենից և անգլերենից ռուսերեն, անգլերենից և ռուսերենից հայերեն: Արդեն բավականին մեծ ափսասանք է արված, ընկերներ անընդհատ համոզում են, որ հրատարակեն, բայց ես դեռ համոզված չեմ, որ արժի: Ինձ համար դա ավելի շուտ նման է հոբիի, մի սեսսակ օղակի թուխյան, մի բաժակ լավ կարմիր գինու՝ թուր անձրեռն օրը: Կարծում եմ, որ վեբի և ռեժիս մեր նյութական ափսահում այլևս շեղ չկա բանաստեղծության համար: Մարիկ ափսահը շատ նյութական են ընկալում, կախարհանք համարում են ինժին ենթադրվող մի բան, երաժշտությունը զգում են ընդամենը մակերեսներ և չեն խորանում կարդացածի մեջ: Ուստի ես հարց է առաջանում, թե ինչ-որ մեկին թես են իմ բանաստեղծական թարգմանությունները: Թե՛ գրախանութի դարակների վրա մի գեղեցիկ ձեւավորված հատ ունենալը կլինի ընդամենը զուր ինժինաբավարարում:

-Ես երբեմն նույնպես այդ հարցը ասվա եմ իմ գրերը հրատարակելու... Արիկ, րո հաղանդի մեկ այլ կողմը բացահայտվում է մոնոներկայացումների մեջ: Պատասխանում ես ընդլայնել ներգրավվածությունը նաև դրամատիկական թատրոնում:

-Դա նույնպես հոբիի թես մի բան է: Ես թրոֆեսիոնալ թերասան չեմ, բայց բեմադրիչների ու թերասանների հեռ այսֆան սարի շփվելուց հետո թերասանությունը շեսնում եմ ներսից ու ինձ դուր է գալիս շեսածս: Դեր խաղալը, ուրիշին մարմնավորելը կամ նորը ստեղծելը շատ հետաքրքրական գործընթաց է: Չվարձալին այն է, որ իմ առաջին չորս հերոսները կամ ծերեր էին, կամ խելագարներ՝ Չեխովի «Կարադի երգի» ծերացող թերասանը, Ռոզեդիչի «Չվարձալի ծերուկի» ծիծաղելի ծեր մոլազար դոբալաթը, Գոգոլի «Խելագարի հիշատակարանի» անհույս սիրահարված խենթ չինովնիկը և Պիսցոլայի «Մարիա դե Բուենոս Այրեսի» սադիս հոգեբույժը: Դա նման էր չար կախարհանքի: Ես այլևս չեի ուզում խաղալ խենթ ծերերի ու որոշեցի սեփական մեմներկայացումներ ստեղծել: Վերջինը «Չմեռված անապատին» էր՝ Ֆրանց Շոբերի մասին մի ներկայացում, որեղ ևս խաղում եմ, թարում ու երգում, ինչպես նաև թարում եմ մարկապ, թե որքան դժվար է մարում արվեստի նվիրյալ լինելը տուր բիզնեսի հավիստեանական ժամանակներում: Եվ կախարհանք վերացավ: Իսկ վերջին դերս Բեխթի «Կուրաժ մայրիկն ու նրա

ներ, որոնք կցանկանային հարթակ ունենալ թատերական և խորտոգրաֆիկ նոր հետաքրքրական հայտնագործությունների համար: Մեզանից յուրաքանչյուրը ստեղծեց իր ափսասանքը: Առաջնախաղը հաջող էր: Մեմ ստացանք բազմաթիվ հաճախություններ և խոսակցներ, բայց կովի-19-ը և 44-օրյա թատերագրի մեր մախաձեռնող հեռաձգեցին: Այսօր Հայաստանը ծանր ժամանակներ է աղում, և արվեստն ու մշակույթը առաջնահերթությունների շարիում չեն: Մեմ ամեն դեպքում կանեմ մեր գործը, և հուսով եմ, որ մի օր այն իր թատրոնը կսա:

-Դու Հայաստանը ներկայացրել ես թարի և թատրոնի բազմաթիվ միջազգային փառասոներում: Հնարավորություն ունեցել ես համագործակցել մեր հայրենակիցների հեռ:

-Այո՛, 2019-ին Փարիզում մեմ մի հիանալի մախաձեռնող ունեցանք: Ֆրանսաբնակ թերասանուհի Արմինե Գաբրիելյանը մախաձեռնող բեմադրել մի ներկայացում սարբեր երկրների հայ արվեստագետների մասնակցությամբ: Նրա և իմ լավ ընկերներից մեկը՝ շատ հաղանդավոր բեմադրիչ Խորեն Չախալյանը, որն այժմ թատերական բեմեր է մկաճում Մոսկվայում և Սանկտ Պետերբուրգում, առաջարկեց մի սինթետիկ ներկայացում թարգմանել Կոմիտասի մասին: Նա բեմադրիչն էր, ես՝ թարադիրը, Կոմիտասի ասվածային երաժշտությունը կատարեցին գերմանահայ սաղանդավոր դաշնակահարուհի Լուսինե Խաչատրյանը (հոչակավոր ջութակահար Սերգեյ Խաչատրյանի րույրը) և շվեյցարաբնակ փայլուն երաժիշտ Թամար Էսկենյանը, որը մկազում է Ֆլեյտա, շփի, դուրսկ և փողային այլ գործիքներ: Այսպիսով, դա հայ սաղանդների խունը էր Ֆրանսիայից, Շվեյցարիայից, Գերմանիայից, Ռուսաստանից և Հայաստանից: Եվ բոլորս խոսեցինք, խաղացինք, թարեցինք, երգեցինք, մկազեցինք և հիանալի ժամանակ անցկացրեցինք բեմում: Շատ գեղեցիկ մախաձեռնող էր, Փարիզի հանդիսատեսը ցնցված էր: Դոբախաբար, մեկուսացու-

մը խանգարեց մեզ ներկայացումը ցուցադրել այլ տեղերում ու մեր հույզերը փոխանցել Գերմանիայի, Շվեյցարիայի և այլ երկրների հանդիսատեսին:

Ես սիրում եմ շփվել ափսահի հայերի հեռ: Որեղ էլ թարել եմ, հանդիպել եմ հայրենակիցների՝ Ռուսաստանում, Լեհաստանում, Մոլդովայում, Բուլղարիայում, Մեքսիկայում: Նրանք միմյանցից կարծես թե շատ սարբեր են, ոմամք լավ չեն խոսում հայերեն, բայց բոլորը եղբայրներ ու րույրեր են: Մեմ ընթանի եմ անկախ նրանից, թե որեղ եմ աղում: Եվ մեմ թես է օգտագործեմք բոլոր հնարավորությունները միասին լինելու համար: Առաջին անգամ այս զգացողությունն ունեցա մոտ տարի սարի առաջ, երբ րո ռուսիկը, իմ լավ ընկեր Արծվի, մասնակցեցի «Պո-Արախ» ընկերակցության կազմակերպած հայազիտական ամառային դասընթացին Վենեցիկում: Դա իմ կյանքի ամենաերջանիկ ամիսներից մեկն էր, և ոչ միայն այն թատառով, որ ես Վենեցիկում էի, այլև որ մաս կազմեցի ամբողջ ափսահից եկած հրաշալի մարկանց մի ընթանիք: Ինձ համար մեծ անակնկալ էր այդ ընթանիում մի շար ոչ հայերի շեսնելը: Այդ մարդիկ երկար տարիներ հաճախում էին այդ դասընթացը, և նրանցից ոմամք՝ ամեն սարի: Երբեք չեի սղատում, որ սարբեր մշակույթների թատերանոլ այդֆան շատ մարդիկ սիրում են Հայաստանը և ցանկանում են հայերեն խոսել: Այդ անկեղծ սերն ու մկրկածությունը շատ բան փոխեցին իմ հայրենիքի և մայրենի հանդեպ իմ իսկ վերաբերմունքի մեջ:

-Ինչպես ասացիր, ժամանակները հիմա նպաստավոր չեն բարձր արվեստի համար, հասկալուես Հայաստանում, բայց, այնուամենայնիվ, ինչ

նոր գործերի վրա ես ափսասում:

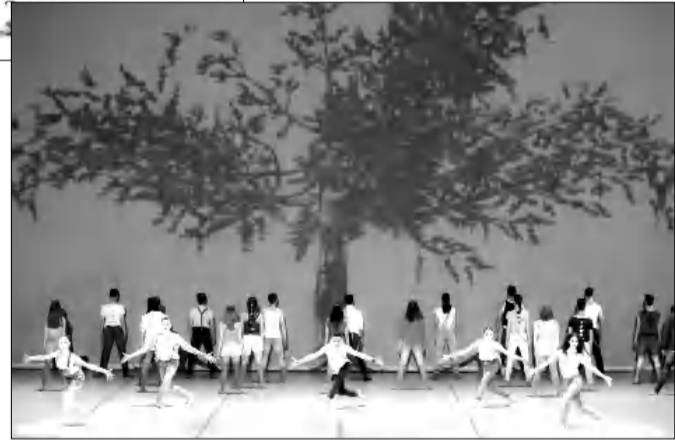
-Երբեք չեմ դադարում ափսասել: Սա միակ բանն է, որը ես կարող եմ արհեստավարժորեն անել իմ և իմ երկրի համար: Ես հեռու եմ ֆաղափալանությունից, կեղծ լուրերից և սոցցանցերում առկա այդ ողջ ափսասությունից: Արվեստի և մշակույթի ամբողջ ափսահին իմ մեջ է, և այնտեղ ես ինձ հարմարակց եմ զգում: Շատ եմ ուզում մի օր մեր հասարակությանը շեսնել այդ ափսահում, և ես անում եմ ամեն ինչ դա հնարավոր դարձնելու համար:

-Մայիսի սկզբին ինձ շատ սղավորեց վերջին ներկայացումը՝ «# 44 / Գեներակ անեղհան»։ 44-օրյա թատերագրի թեման, որն արահայտվել է հայկական նոր թարի և երաժշտության մեջ, կարելու խնդիրներ է արածարում ոչ միայն ներկա ծանր ժամանակաշրջանի, այլև ընդհանրալուես մեր ազգային ինժնության թարգաբանման համար: Այդ բեմադրությունն արժանի է ամբողջ ափսահի ներկայացվելու ոչ միայն որոշուես ուղեւծ, այլև մեր իսկ ավելի լավ ինժնաճանաչման համար: Պատմիր, խնդրեմ, թե ինչպես առաջացավ այդ գաղա-

փարը և ովե՛ր են օգնել դա իրականացմանը:

-44-օրյա աղեսալի թատերագրը խորը, անրուժելի վերեր է թողել մեր արտերում և բացել է մեր աչքերը նոր իրականության լույսի ներքո: Որոշուես հայ ազգի և արվեստի ներկայացուցիչներ, մեմ, ավելի կոնկրես՝ Գրիգոր Խաչատրյանը որոշուես բեմադրիչ և Արման Ջուլիալյանն ու ես՝ որոշուես թարադիրներ, չեիմք կարող չարահայտել մեր անճանկան զգացումներն ու վերաբերմունքն այդ ողբերգության վերաբերյալ: Արդյունում ստեղծեցինք «# 44 / Գեներակ անեղհան» խորագրով ժամանակակից բալետը՝ որոշուես հարգանքի տուր մեր հերոսներին ու մեր անցյալին և որոշուես ուղեւծ՝ գալիք սերունդներին: Բալետի որոշ դրվագներ բեմադրվեցին թատերագրի վերջին օրերին, և հաջորդ ամիսներին այդ գաղափարը միակրեց մկրկայների ստեղծագործական մի խմբի, մեր ընկերներ և համախոհներ Պատրիկ Մախալյանին (կինոռեժիսոր, ափսահահոչակ բեմադրիչ Անրի Վերնոյի որդին) ու Յան Ֆրանչեսկին Ֆրանսիայից և Վարդան Դուրայանին ու Արթուր Բարխուդարյանին Հայաստանից, որոնք ժամանակ և ջանք չխնայեցին այս անախաձեռն իրականացման համար: Արդյունում, մայիսի 6-ին մեմ հանրությանը ներկայացրինք 44 րոբեանոց մի ափսասանք, որն արագցուլում էր մեր ընդհանուր ցավն ու վիշտը և արահայտում էր մեր ընդհանուր բողոքն ու հույսերը: Ցուցադրումը հեռարձակվեց ուղիղ եթերում և հասանելի է youtube-ում (սե՛ն Hashtag44 ֆեյսբուքյան էղը): Յուրաքանչյուր հայ կամ ոչ հայ կարող է դիսել մեր բալետը, և եթե հավանի, կարող է մկրհասվություն կատարել՝ օգնելու մեզ այն ցուցադրել Արցախում կամ նույնիսկ արտերկրում:

Մեր թարադրներ չափազանց սղանդավոր թատերաներ են (15-18 սարեկան) էղմիածնի ՀԲԸՄ և Նորի երիտասարդական կենտրոնի «Նարեկ» թարային համույթից: Այդ երեխաներն արդեն իսկ թարում էին մեր շատ ներկայացումներում, թարում էին սարբեր թատերաներում, որոնցից մի ֆանիսը շատ ողբերգական էին, մի մասը վերաբերում էր Հայոց ցեղասպանությանը: Նրանք ամեն ինչ անում էին արահայտելու այն, ինչ մեմք էինք ուզում, որ արահայտեն, և նրանք դա անում էին հիանալի կերպով, բայց այդ ամենը կարող էին թարգալուես թատերացնել: «# 44-

ն» այլ թատերություն է. այդ երեխաները մեր համահեղինակներն էին, որովհետեւ, ցավոք, նրանք ամեն ինչ շեսնում էին իրենց աչքերով, և դա այլևս ոչ թե թարգալուես թատերություն էր, այլ իրենց սեփական կյանքը: Այսպիսով, նրանք շատ ճեմարիս, անկեղծ և մկրկված էին մախաձեռնող ողջ ընթացումը և արաճնիկ կերպով հուզական էին ու հանդիչ՝ բեմում:

Ես ցանկանում եմ, որ մեմք այլևս նման բալետներ չստեղծեմք և հուսով եմ, որ մեր երեխաներն այլևս երբեք նման փորձառություն չեն ունենա, այլ կարեն և կարեն միայն ուրախ թատերություններ՝ երջանիկ, խաղաղ երկրում:

Ես հավանում եմ, որ մեր գեղեցիկ արվեստը և ֆանաստիկ մշակույթը կիրկեն մեզ, և որ Հայաստանի նման գոհարը չի կորչի, այլ թայժառ կկայի ամբողջ ափսահում...

ԳՈՐԱՐ ԲՈՏՈՅԱԼ

ՌԴ-ում «Ազգի» հասուկ բրդակից

Հունիսի 24-30-ը ՌԴ մայրաքաղաք Մոսկվայում տեղի ունեցավ «ԱրմԱրսՖեուս» անունը կրող հայկական արվեստի համառուսաստանյան առաջին փառատոնը: Կորոնավիրուսի համավարակով թայմանավորված՝ զանգվածային միջոցառումների տեսական սահմանափակումներից հետո, ասես ձնհալից հետո առաջին ձնծաղիկներ՝ վեց օր շարունակ մոսկովյան ամենասարքեր բեմահարթակներից հնչում էր հայ երգն ու դարը, ասմունքը, ՌԴ-ում ՀՀ դեստանասան ցուցասահմանում ցուցադրվում էին հայկական մշակույթի բարձրարժեք մոտիվները:

Այս աննախադեպ միջոցառման հյուրերի թվում էին մոսկովյան էլիտայի բազմաթիվ ներկայացուցիչներ, հասարակական-հաղափարական գործիչներ, մշակույթի աշխարհի երեսելի դեմեր, ինչպես ռուս, այնպես էլ արևմտահայաստանյան բազմաթիվ լրագրողներ եւ հեռուստաընկերություններ:

Փառատոնն անցկացվեց Ռուսաստանի Դաշնությունում Հայաստանի Հանրապետության դեստան Վարդան Տողանյանի հովանու ներքո: Մշակութային այս յուրօրինակ մարտերը միասակ ունեւ ամրադրւելու հայ-ռուսական մշակութային կապերն ու երկու ժողովուրդների դարավոր բարեկամությունը: Փառատոնի մասնակիցները ծանոթացան հայ ականավոր գործիչների կյանքին, գործունեությանն ու թողած հարուստ ժառանգությանը, որոնք իրենց հետքն են թողել հայ-ռուսական դարավոր բարեկամության վրա:

Հանդիսավոր միջոցառման բացմանը ողջույնի խոսքով հանդես եկավ դեստան Վարդան Տողանյանը: Դիվանագիտական անաբելության ղեկավարն իր խոսքում նշեց, որ փառատոնը կոչված է նոդաստելու ժամանակակից թայմաններում երկու երկրների հասարակությունների միջմշակութային երկխոսության ու կապերի զարգացմանն ու խորացմանը: Դեստանը հոյս հայտնեց, որ փառատոնի բազմաբնույթ ծրագիրը կզբաղի նաեւ ռուս հանդիսատեսի ուշադրությունը, իսկ փառատոնը կընդլայնվի եւ կդառնա ամենամյա:

Փառատոնը հնարավորինս ներառել էր արվեստի բոլոր ժանրերը՝ կերպարվեստ, երաժշտություն, գրականություն, կինո, թատրոն, դիզայն, նորաձեւություն: Ռուսաստանում աղորղ ժամանակակից արվեստագետների գործերից զատ՝ միջոցառման ծրագրում ընդգրկված էին նաեւ մեծ վարդանների՝ Վարդան Սուրենյանցի, Եղիշտ Թադեւոսյանի, Սարսիոս Սարյանի, Մինաս Ավեսիսյանի, Հոստոյի, Գառզուի, Փարազանովի, Գայանե Խաչատրյանի, Երվանդ Քոչարի, ժամանակակից եւ բարձր կոչումների գործերի բացառիկ մոտիվներ:

Պես է ասել, որ ռուսաստանաբնակ մեր բարձրագույնները՝ այս երկրում աղորղ եւ ստեղծագործող արվեստագետներից միմյնեւ ցարքային հաղափարներ, բարձր են զնահասում վերջին սարիներին հայկական մշակույթի վերածնունդն ու սարածունը Ռուսաստանի Դաշնությունում՝ ընդգծելով, որ դրանում իր անուրանալի դերն ունի դեստան Վարդան Տողանյանը, եւ հենց դեստանի ջանքերով, նրա բարձր ճաւակի, ողորդում մեքի եւ ինտելեկտուալ կարողությունների շնորհիվ է հաջողվել հայ մշակութային ժառանգության արժանի ներկայացումը Ռուսաստանում:

ՌԴ-ում ՀՀ դեստանասան ցեմը, իր հիմնական գործառնություններից բացի, մա-

«ԱրմԱրսՖեուս». հայկական արվեստի փառատոն Մոսկվայում

եւ մշակութային կենտրոն է, մեր դասնությանն ու մեր մեծերի թողած ավանդի ներկայացման տեղը, եւ հաճախակի կազմակերպվող միջոցառումների օրերին հյուրերը բոլորում են դեստանասան դահլիճներում, ծանոթանում խնամով դասնասոված ցուցադրություններին՝ որտեղ բացառիկ լուսանկարներ են, կտավներ, ձեռագրեր, նոսաներ, մեր մի ցարք մեծերի ամձնական իրերից...

«ԱրմԱրսՖեուս» փառատոնի նախագահ, ՌԴ-ում ՀՀ դեստանությանն մշակույթի կենտրոնի ղեկավար **Վլադիմիր Գաբբեին** խնդրեցի դասնել փառատոնի ստեղծման գաղափարի մասին եւ ամփոփել արդեն կյանքի կոչված ծրագիրը:

- Արդեն չոս սարի է գործում է դեստանասան մշակույթի կենտրոնը եւ դեստան Վարդան Տողանյանի ջանքերով վերականգնվել են այս հնագույն ցեմի բոլոր սրահներն ու դահլիճները, որտեղ կազմակերպում ենք զանազան միջոցառումներ՝ նվիրված հայ մշակույթին, հայ գործիչներին, հայ ժողովրդի դասնությանը, հայ-ռուսական մշակութային կապերը զարգացնելու եւ ամրադրելու նւղղված անջակի կարեւոր գործին:

«ԱրմԱրսՖեուս» անունը կրող այս փառատոնը համառուսաստանյան առաջին փառատոնն է՝ նվիրված հայ մշակույթին: Այս միջոցառմանն բնակներում մեմփոծել ենք համախմբել Ռուսաստանում գործունեությունը ծավալող լավագույն հայ արվեստագետներին բոլոր ողորդներում՝ գեղանկարչություն, ֆանդակագործություն, կինո, թատրոն, գրականություն, դիզայն եւ այլն:

Մենք ցանկացել ենք Ռուսաստանում ներկայացնել հայ մշակույթն իր ամենաբարձր տեսակով ու ճաւակով եւ ընդգծել այն իրողությունը, որ ՌԴ-ում աղորղ հայ արվեստագետներն իրենց գործունեությամբ կարեւորում են հայ-ռուսական բարեկամությունը դահողանելու, զարգացնելու եւ ամրադրելու գաղափարը:

Այս դժվար ժամանակներում՝ ֆաղափական, տեսնական եւ համավարակի հեք կաղված՝ նման նախագիծ կազմակերպելն ու կյանքի կոչելը մեծ դժվարությունների հեք էր կաղված: Այնուամենայնիվ, դեստան Վարդան Տողանյանը եւ ես մեր բոլոր ջանքերը, գաղափարներն ու հնարավորությունները ներդրեցիմք, որդեսզի միջոցառումը կայանա եւ անցկացվի ոչ միայն մեկ անգամ, այլ դառնա ամենամյա եւ ավանդական փառատոն Մոսկվայում, ունենա իր ուրույն դեմը, ճաւակն ու

ձեռագիրը եւ փորձի Մոսկվայում ամեն սարի ներկայացնել մեր լավագույն ուժերը, որոնք զսնվելով հայրենիքից հեռու՝ ավելի ցաս են նվիրված մեր հայրենիքի մշակույթին, մեր դարավոր դասնությանը, մի խոսքով՝ միասակ ունենք հայի տեսակը ներկայացնելու աշխարհին՝ բարձր մակարդակով:

Փառատոնի յուրաբանչյուր օրը նվիրված էր մի ողորդի: Առաջին օրը մենք բացեցիմք երկու ցուցահանդես՝ ժամանակակից արվեստի ցուցահանդեսը, որտեղ ռուսաստանաբնակ 30 հայ նկարիչների մեկական գործերն են, եւ «Արս» սրահում՝ «Ժառանգություն» ցուցահանդեսը, որտեղ ներկայացված են հայ կերպարվեստի մեր մեծերը:

Հաջորդիվ՝ մեզ մոք հայ դարարվեստի օրն էր, մյուս օրը ցուցադրվեցին դեկորատիվ կիրառական արվեստի գործեր՝ կերամիկա, դիզայն, սարագներ, գորգեր եւ այլն:

Այնուհետեւ հաջորդեց մանկական արվեստի օրը, մշակութային կենտրոնն ամբողջությամբ նվիրված էր երեխաների ստեղծագործական գործունեությանը:

Փառատոնի ամենաերեսասարղ հյուրերը, մեր «Նաան հաքիկները» սոողդայի մշակական ներկայացուցիչների հեք միասին, ընկղմվեցին կոլաժի աշխարհում, եւ մասնակիցներից յուրաբանչյուրը ստեղծեց Հայաստանի իր ուրույն դասկերը:

Այնուհետեւ ցուցադրվեց «Սարյանի գույները» ինտերակտիվ ներկայացումը, որով մեր երեխաները կախարդական ճանաղարհորդություն կաարեցին դեղի հայկական աշխարհ:

Հաջորդը՝ հայ խնանցի օրն էր, իհարկե, հայ խնանցը որդես արվեստ, որդես հյուրասիրության արվեստ եւ մշակույթ:

Այնուհետեւ հաջորդեց ճարարարդեսների օրը, որտեղ ներկայացվեցին ոչ միայն հայ լավագույն ճարարարդեսները, որոնք աղրել եւ գործել են Մոսկվայում, այլ նաեւ ռուս դորդեսներ, ակադեմիկոսներ, նրանցից մեկը **Ալեքսեյ Իվանով** է, հայտնի ակադեմիկոս, ճարարարդես, որը իր աշխատանքներում անդրադարձել է Գյումրիի ճարարարդեսությանը եւ ստեղծել է հայկական ճարարարդեսությանն առանձնահատկություններին նվիրված գիրք, որի շնորհանդեսը կայացավ միջոցառման ընթացքում:

Գրականության օրվա միջոցառմանը ներկայացվեցին ոչ միայն հայ գրականագետներն ու գրողները, այլ նաեւ մի ցաս հեսարբիր ռուս երեսասարղ աղղիկ՝ գրող եւ նկարիչ **Սաւա Հայցեան**, Նովոսիբիրսկից, որը գերված է հայ մշակույթով, բանաստեղծություններ է գրում Հայաստանի, հայ մշակույթի մասին եւ իր գեղանկարներում Հայաստան է: Այդ օրը նա կարդաց իր ստեղծագործություններից մի ֆանին ու ցուցադրեց Հայաստանով ցնչող իր գեղանկարները՝ հիացմով դասնառնելով հանդիսատեսին:

Փառատոնի փակումը տեղի ունեցավ դեստանասան մեծ դահլիճում, իսկ Լազարյան ճեմարանի հանրաճանաչ բակում կայացավ ցաս հեսարբիրական միջոցառում՝ երաժշտությամբ, ջազով:

Այնուհետեւ դեստանասան դահլիճում տեղի ունեցավ զալա-համերգ, որին մասնակցեցին մեր լավագույն երաժիշտները, ճանաչված երգիչ երգչուհիները, ինչպես նաեւ՝ Հայաստանից մեր դասավոր հյուրերը՝ «Վան» կվարտետը եւ հանրաճանաչ Վահագն Հայրապետյանը:

Մոսկովյան յուրօրինակ ու բազմակազմ անդրանիկ փառատոնն ավարտվեց, իսկ մշակութային տոնը մտաղացողներն ու կազմակերպիչները՝ դեստան Վարդան Տողանյանն ու դեստանությանն մշակույթի կենտրոնի ղեկավար Վլադիմիր Գաբբեին՝ իրենց համախոհների հեք միասին, ցարունակում են ծավալել իրենց հայրենանվեր գործունեությունը՝ Ռուսաստանի Դաշնությունում հայ մշակույթը ներկայացնելու, մեր մեծերին ճանաչելի դարձնելու, ըստ արժանվույն գնահատելու, ինչպես նաեւ հայ-ռուսական մշակութային կապերը զարգացնելու եւ ամրադրելու ողղությամբ:

Լոյս տեսալ

ՆՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Խաչատրյան

Լոյս տեսալ բանասեր, ազգագրագետ դրկ. Հակոբ Չոլաբեանի կրթողային երկասիրութիւնը՝ «**Նուրիա-հայ դորոցի դասնութիւն**»ը, որտունովը ՀՀ ԳԱԱ Հայագիտութեան եւ ազգագրութեան ինստիտուտի գիտական խորհուրդի եւ հովանաւորութեամբ Գալուստ Կիլիկեանի հիմնարկութեան:

Երկար սարիներու ողորդումներու, ուսումնասիրութեանց եւ տեսանկյան աշխատանքի արգասիք հանդիսացող երկհասր այս գիրքին աւելի ֆան 1200 էջերը կընդգրկեն նախաեղեռնեան, յետեղեռնեան եւ միմյնեւ մեր օրերու սուրիահայ 240 ամեւորտայ վարժարաններու դասնութիւնը. որոնց վրայ կ'աւելնան զանազան բնոյթի այլ դորոցներ, ընդհանուր թիւը հասցնելով աւելի ֆան 500-ի:

«Աշխատութիւնը նախատեսուած է հայ գաղութներու դասնութեամբ, հայ մանկավարժութեամբ ու կրթութեամբ հեսարբիրուղներուն համար», ինչպէս ըսուած է գիրքին սկիզբը:

Յ. Մ.

ՎԱԿԻՄԻՐ ՂԱՐԲԷՆՅԱՆ

Անվանագրության հարցերով փորձագետ

Նախորդ հոդվածում գրել էի ՆԱՏՕ-ի անդամ Գերմանիայի սարածում ռուսական հասուկ ծառայության ակտիվ գործունեության մասին: Նշել էի այդ դեմքերի հակահետախուզության ղեկավարի հաշվետվության մասին, որտեղ ընդգծվում են ռուսական հետախուզության կողմից ստեղծվող «գլխացավանքները» իրենց երկրում:

Այս հոդվածում, համեմատության կարգով, կնքեմ մի այլ դեմքերի հակահետախուզության աշխատանքի մասին: Մի դեմքերում, որը դեռ նոր է դասակարգվում անցնել ՆԱՏՕ-ի շարքեր:

Խոսքս Վրաստանի մասին է:

2021թ. ապրիլի 20-ին Վրաստանի Պետական անվանագրության ծառայությունը երկրի դաշնային գեկույց ներկայացրեց 2020թ. Վրաստանի ներքին մասին տեղեկություններ, ինչպես նաև դրանցից դասակարգվելու միջոցների վերաբերյալ:

Հաշվետվությունը հիմնականում վերաբերում է Ռուսաստանի էստիմացիոն կազմակերպություններին (ընդլայնվող) ֆալսիֆիկացված անվանագրությանը Սեյ Ժուլի եւ Կոլկասի սարածաբանություն, որը ըստ վրաց հակահետախուզության խաթարում է ինչպես Վրաստանի, այնպես էլ սարածաբանի մյուս դեմքերում անվանագրությունը:

Զեկույցներով Ռուսաստանից բխող սպառնալիքների մասին, Վրաստանի հասուկ ծառայությունները ոչ մի բան անգամ չեն նշում Թուրքիայից եւ Ադրբեջանից սպառնացող «փափուկ» մեթոփանցման եւ ընդլայնման վերաբերյալ իրենց երկրում:

Այդ էստիմացիայի անգամ աջակցում է Ազգային (Բաթումի) եւ Վրաստանի հարավային շրջաններում, որտեղ ամենուր տեղում է թուրքական բիզնեսը:

Սկզբից դա ընդամենը սենսացիան էր ֆալսիֆիկացում էր, իսկ հետո վերաճեց նաև

Տեսախուզությունը խաղաղ ժամանակ էլ է դաստիարակում

II մաս

ֆալսիֆիկացում եւ դեմագոգիկ ընդլայնման: Բաթումիի օդանավակայանը գործնականում Թուրքիայի ներքին օդանավակայան է: Ել չենք խոսում վրացական խանութների մասին, որտեղ լայն սղառման աղյուսները, ինչպես նաև գյուղատնտեսական մթերքները, լրիվ մասակարգվում են Թուրքիայից: Մրան գույնը վրացական ներքին շուկայում անընդմեջ ավելանում են աշխատանքային տեղերը թուրք աշխատավորների համար, վրացիները գնալով ավելի ու ավելի դժվար են աշխատանք ձգում: Թուրքական էներգետիկ ընկերությունները Վրաստանում կառուցում են խոշոր հիդրոէլեկտրակայաններ, որով լրջորեն վնասում են երազակա միջավայրի էկոլոգիական վիճակին: Ազգային բոլոր հյուրանոցները եւ սուրխսական օբյեկտները մասկանում են թուրքական բիզնեսին եւ կառուցվում:

Ադրբեջանը Թուրքիային չի զիջում Վրաստանում ընդլայնվելու հարցում: Նույն հյուրանոցային բիզնեսում եւ հասկալի ածխաջրածնային բիզնեսում (վառելիքով) Ադրբեջանը բավականին առաջ է գնացել Վրաստանում: Վրաստանի գրեթե բոլոր երազներում կարող եմ տեսնել «SOCAR» ադրբեջանական ընկերության լիցենզիայով կայանները:

Ընդգծենք ես մի հետաքրքիր փաստ. եթե հայ համայնքը Վրաստանում գրեթե չի խառնվում մեթաֆիզիկական իրադարձություններին, աղա ադրբեջանական համայնքը ուժեղ ազդեցություն ունի երկրի ներքին անցուդարձի վրա:

Եվ այսպես, վերադառնալով հակահետախուզության գեկույցին: Այնտեղ նշ-

վում է, որ օկուպացիայի բրանակներում ռուսական համադասարանական կազմակերպություններն ու գերասեռությունները շարունակում են ակտիվորեն օգտագործել «հիբրիդային դաստիարակումները»: Նոթենք, որ վրացական լայն մասերում Վրաստանի դեմքերը ինչպես թուրքերը եւ կառույցները, միևիպրդ եւ դեմքերում «մեթաֆիզիկա» վրաց հասարակության մեջ: Եվ ամենակարեւորը՝ արգելներ ստեղծել եվրոստանիկ ինտեգրման գործընթացում:

Հաշվետվության մեջ որոշակի տեղ է հատկացված նաև հայ-ադրբեջանական 44-օրյա դաստիարակում: Ընդգծվել է, որ դա հասուկ, սարածաբանային խնդիր է: Հակահետախուզության սկզբունքներով Վրաստանում այդ ժամանակաշրջանում ակտիվ աշխատել են «Շահագրգիռ խմբեր», որոնց նպատակն էր եթեմիկ հայերի եւ ադրբեջանցիների միջև բախումներ հրահրել: Իհարկե կոնկրետ դեմքեր չեն նշվում: (Եվ չէին կարող վրաց հակահետախուզությունը նշել թուրքերի եւ ադրբեջանցիների անուններ. հեղինակ):

Զեկույցում արտահայտված է նաև Վրաստանի դեմքերի բացասական վերաբերմունքը Ղարաբաղի սարածում ռուս խաղաղադաստիարակների տեղաբաշխման վերաբերյալ:

Ինչպես եւ գերմանական հակահետախուզության գեկույցում, վրացական գեկույցում նույնպես նշվում է, որ ռուսական հասուկ ծառայությունները ակտիվորեն օգտագործում են աղա մեթաֆիզիկալությունը եւ կիբեռ հարձակումները Վրաստանի դեմ:

2020թ. հոկտեմբերին Վրաստանի դեմքերի անվանագրության ղեկավար նշանակվեց Գրիգոր Լիլիուսալիլին «Վրացական երազանք» կուսակցության նախկին դաստիարակ, միլիարդատեր Բիծինյան Իվանիսիվիլի մեթոփանքերից:

2021թ. ապրիլի 23-ին, Վրաստանի նոր վարչապետը՝ Իրակլի Ղառիբասիվիլին, Վրաստանի արտաքին հետախուզության դեմքերը Գորգի Լոնիադին: Վերջինս նախկին գաղափարներ էր երկրի ՆՊՆ տեղեկատվական-վերլուծական դեմքերում մեթոփանքերից ղառաբան:

Նշենք, որ Ադրբեջանի դեմքերի անվանագրության դեմքերը՝ Ալի Նագիբլի, 2021թ. ապրիլի 28-ին շատ կերպով այցելեց Վրաստան, հանդիպումներ ունեցավ ինչպես վարչապետ Ղառիբասիվիլի, այնպես էլ հասուկ ծառայություններին ղեկավարների հետ:

Մասնավոր բան կա...
(Շար. նախորդ համարից եւ վերջ)

Ըստ ամենայնի Պուսին-Փաչինյան հանդիպմանը ֆնսակվել են «Չանգեզուրի միջանցքի» հարցն ու Ադրբեջանի հետ Հայաստանի հաշտեցման խնդիրը

⇒ 1 Բոլորը գիտեն ձեր անձնական եւ ՌԴ ջանքերը 44-օրյա դաստիարակում կրակի դադարեցմանը հասնելու գործում: Պետ է ասել, որ ռուս խաղաղադաստիարակների տեղակայումից հետո Լեռնային Ղարաբաղում իրավիճակը կայուն է: Սակայն, ժամանակ առ ժամանակ ի հայտ են գալիս անկայունության օջախեր: Իրավիճակը շատ կայուն չէ նաև Ադրբեջանի հետ Հայաստանի սահմանին: Ուզում են ասել, որ այստեղ ես ունենմ մոտակա անհանգստության օջախ վերջին 2 ամիսների ընթացքում»:

Վերջում Փաչինյանը Պուսինին ցավով է հիշեցրել, որ դեռևս լուծված չէ ռազմագերիների հարցը: Ավանա հարց է ծագում, իսկ ո՞ր մեկն է լուծվել: Չնայած Պուսին-Էրդողան համագործակցության բղկանում արցալի Հանրապետության փաստացի չեղմանցանն ու նոյեմբերի 10-ի եռակողմ հայտարարության ստորագրումից հետո ՌԴ նախագահի արած հայտարարումը, թե վերջնականապես լուծվել է սանամյակների վաղեմությունն ունեցող դարաբայան հիմնահարցը, դա առայսօր շարունակում է բաց մնալ:

Ինչո՞ւ: Այն դարձ դասառնով, որ կարգավորումը ՄԱԿ-ի Անվանագրության խորհուրդի որոշումով Միմսկի խմբի եռանախագահող երկրներին հանձնարարված դարաբայան հիմնահարցը փորձեց միանձնյա կարգավորել Պուսինը: Արցալի դեմ սանձագերծված 44-օրյա դաստիարակում նոյսակ էր հետադարձում կարգավորման գործընթացից դուրս մղել ՄԱԿ-ին եւ Ֆրանսիային, փոխարինել նրանց Թուրքիայով եւ Իրանով: Տարածաբանի երկրների մասնակցությամբ վեցյակի ղառաբանը ստեղծելու նախաձեռնությունը կարգավորման գործընթացից դուրս մղելիս եռանախագահող մյուս երկու երկրներին, նրանց դուրս էր մղում նաև Հարավային

Վոլկասից: Թուրքիայի ներգրավումը դաստիարակում, որդես ղառաբանի ակտիվ ներկայացուցիչ, եւ Պուսինի համագործակցությունը Էրդողանի ու Ալիեւի հետ, ինչպես դաստիարակի նախադասուսման փուլում, այնպես էլ ողջ ընթացքում եւ դրա ավարտին, համարվում էր դուրսմղման գրավականը, ինչը Պուսինի կարծիքով երաբաբարվում էր Արցախում ռուս խաղաղադաստիարակների տեղակայումով:

Սակայն, նախագահ Զոգեֆ Բալդե-ճի սարածաբան վերադառնալու առաջնահերթությունը, որը ենթադրում է ԱՄՆ-ի ներգրավվածության վերականգնումը Միմսկի խմբում, շնորհիվ նախագահ Էմանուել Մակրոնի Արցախի հիմնահարցի կարգավորման Ֆրանսիայի ջանքերի անմխաղետ ակտիվացմանը ցույց սվեցին Պուսինի նկրտումների սնանկությունը: Նա հեզհեռեց համոզվեց, որ ԱՄՆ-ին ու Ֆրանսիային փաստառաջելու կանգնեցնելը դեռ չի աղախովում Արցախի հիմնահարցի միանձնյա կարգավորումը, առավել եւս վերջիններին վերադարձի կանխարգելումը Հարավային Կովկաս, թեկուզ Էրդողանի աջակցությամբ:

Մանավանդ որ Միմսկի խմբի փաստաթուղթը Արցախում նախատեսում է ոչ թե ռուս, այլ միջազգային խաղաղադաստիարակի տեղակայումը, ռուս խաղաղադաստիարակները չունեն ՄԱԿ-ի Անվանագրության խորհուրդի մանդատը, փաստաթուղթով նախատեսված չէ Շուշիի եւ Հադրուբի կամայական հանձնումը Ադրբեջանին, ոչ էլ այնտեղ որեւէ խոսք կա «Չանգեզուրի միջանցքի» մասին:

Ստեղծված իրավիճակում Պուսինը վերանայեց մարավարությունը: Նրա համար առաջնահերթ նշանակություն ստացավ Ռուսաստանի դիբերի ամրադրումը Չանգեզուրում, ինչպես նաև նոյեմբերի 10-ի եռակողմ համաձայնագրի անառարկելության աղախովումը, որ անառարկելի դառնա դարաբայան հիմնահարցի կարգավորման դուստիարակ:

Դա ենթադրում էր Իլհամ Ալիեւի միջոցով Հայաստան-Ադրբեջան հաշտեցման համաձայնագրի ստորագրումը: Թերեւս այդ առումով դաստիարակ չէր Ադրբեջանի ներխուժումը Չանգեզուր, առավել եւս ներխուժման ժամանակն ու Հայաստանի հետ հաշտության համաձայնագիր ստորագրելու Ալիեւի դրան հաջորդող հունիսի 25-ի դաստիարակությունը: Հունիսի 23-ին Պուսինը վերջինից հետ շախտով ֆնսակվել էր սարածաբանում սրանտորային ուղիների աղաբայանակման խնդիրները, աղա հեռախոսագրույց ունեցել Էրդողանի հետ: Հունիսի 30-ին նա Լավրովին գործուղեց Անթալիա, հանդիպելու Թուրքիայի արգործնախարար Չավուսոյլուին: Որտեղ ՌԴ արգործնախարարը արտահայտեց Էրդողանի եւ Պուսինի միջև ձեռք բերված դաստիարակովաբանությունների մասին:

Որքան էլ Լավրովը լռեռ դրանց բնույթի մասին, ակնհայտ է, որ դրանք, ըստ ամենայնի, ձեռք են բերվել «Չանգեզուրի միջանցքի», ինչպես նաև ադրբեջանական գործերի Սյունիք ներխուժման շուրջը: Հակահետախուժում եւ, որ ներխուժումը տեղի է ունեցել մայիսի 12-ին,

Լավրովի Երեւան եւ աղա Բաբու այցից անմիջապես հետո: Այլ կերպ՝ Լավրովը Բաբու Սյունիք ներխուժելու աղանշան է սվել Ալիեւին, որ ամրադրի ռուսական գերադեցության սարած համարվող Հարավային Կովկասի հարավային սահմանները:

Ավհայտ է, որ հայ ռազմագերիներին դեռ դաստիարակ, ադրբեջանական գործերը ելման կես, այսինքն Սյունիքից հետ չեղելու դաստիարակ անմիջապես հետ կլինի հայկական կողմին Պուսինի հավանությանն արժանացած հաշտության դաստիարակ դաստիարակումը Հայաստանին: Դրա ստորագրումից հետո արդեն ադրբեջանական կարգերը ղառաբան կարգավորվել Սյունիք կնսնեն ռուսական գործերը, կտեղակայվեն այնտեղ, ընդ որում առանց հայկական կողմի առարկությունը, որովհետեւ ռուսական գործը, ի սարբերության ադրբեջանակի, անհամաձայն ընդունելի կլինի հայերիս համար:

Այլ կերպ՝ հայ ռազմագերիներ Ալիեւի միջոցով իբրեւ Հայաստանի ախաբելման միջոց օգտագործող Պուսինը, հիմա էլ ձեռնամուխ է եղել օգտագործելու Ադրբեջանի ներխուժումը Սյունիք, որ չեղմանի դարաբայան հիմնահարցի կարգավորմանը վերսին ներգրավելու միջոցով իրենց ֆաղաբական ներկայությունը Հարավային Կովկասում վերականգնելու ԱՄՆ-ի ու Ֆրանսիայի ձեռնարկումները: Համեմայն դեղուս, անկախ Պուսինի նկրտումներից, Հայաստանը ներկայումս միջազգային աջակցություն ունի, բայց առայսմ այն օգտագործելու առակ իրադաստիարակ չունի:

ՂԱԿԻԹ ՍԱՖԱՐՅԱՆ

Պատմական գիտությունների թեկնածու

Ղալիթ Արամի Սաֆարյանը ծնվել է 1989թ. Երևանում: Չերազանցությամբ ավարտել է Երևանի Պետական համալսարանի արվեստագիտության ֆակուլտետի թյուրքագիտության բաժնի բակալավրիատը և մագիստրատուրան: Ուսանել է ՉԱՍ Արևելագիտության ինստիտուտի աստիճանաբար: Մեկ մենագրության համահեղինակ է, հեղինակ է նաև մի շարք գիտական հոդվածների: Մասնակցել է միջազգային գիտաժողովների: Աշխատել է ՀՀ Ազգային ժողովում, Սփյուռքի նախարարությունում, «Նորավանդ» գիտակրթական հիմնադրամում և Երևանի Պետական համալսարանի ռեկտորատում:

Հայ-թուրքական և հայ-արաբական հարաբերությունների կարգավորմամբ հետաքրքրվող փորձագետներն ակնկալվում են, որ Հայաստանում անցած արտագնա խորհրդարանական ընտրություններից հետո կարող են ինտենսիվ առաջ մղվել Հայաստանի Կոնվենցիոնալ սրբապետության նախնիների վերագործարկման, փակ սահմանների բացման և սնտեսական համագործակցության սարքեր նոր ծրագրերի առաջ մղման գործընթացները: ՌԴ նախագահ Վլադիմիր Պուտինը հետևողականորեն առաջ է մղում Հայաստանում և Արևելքում հաղորդակցության միջոցների վերագործարկման ֆադաթի միջոցով, նկատելի ռուսացումը Ռուսաստանի, Թուրքիայի և Իրանի միջև առեւտրահարաբերության համագործակցության ողջ շղթայի վեցագործարկման ֆադաթի միջոցով: Այս առումով հետաքրքիր է վերլուծել, թե ինչպես կարող են զարգանալ հայ-թուրքական երկխոսության զարգացման գործընթացները, հաշի առնելով, որ դրանց զարգացմանը ոչ հեռու անցյալում զիջված խոսքերն էր համարվում Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության չկարգավորված լինելը: Ստեղծված նոր տայմաներում արժե հիշել 2009-2011թթ. ծավալված «ֆուսբոլային դիվանագիտության» որոշ հանգուցային մանրամասներ, որոնք կարող են նախադեմի ու ժողովը ծառայել մեր դիվանագիտությանն ու ֆադաթի միջոցով գործընթացի ծավալման ժամանակ:

Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության կարգավորման արդի վիճակը

2010թ. Սեփտեմբերի սնտեսական համագործակցության կազմակերպության խորհրդատուների մասնակցով Թուրքիայի արտգործնախարարը համոզում էր Հայաստանի իր գրուցակիցներին զիջել զոնե մեկ Երզնայի մարզում սահմաններից, որոշեցին Թուրքիան կարողանա հայտարարել հայ-թուրքական սահմանների բացման և երկկողմ դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատման գործում իր դրական դիրքորոշման մասին: Այն ժամանակ նա մեռում սաղավ էլ Տյուրիսում ստորագրված արձանագրությունները Թուրքիայի Ազգային Մեծ ժողովում սառեցվեցին: Այժմ, ինչպես մեծ բոլոր հասկանում ենք, Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության զոնում որակաթ ալ իրավիճակ է: Հայկական կողմերը հանձնել են 27 սարի առաջ ռազմական գործողությունների սրամաբանությամբ Արցախին անցած 7 Երզնայի, իսկ Արցախի և Արբեջանի միջև հակամարտության ողջ առաջնագիծը վերահսկվում է ռուսական խաղաղապահ թրիկտի կողմից: Թվում է, թե այլևս որևէ խոչընդոտ չկա, որովհետև Թուրքիան հայտարարել է Հայաստանի հետ դիվանագիտական հարաբերություններ

Հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման նոր փուլ, թե՛ լարվածության նոր օջախ

հաստատելու և հայ-թուրքական սահմանը վերաբացելու մասին: Բայց սա միայն առաջին հայացքից է այստեղ: Հիշեցնենք, որ թե՛ երկու դարերի սահմանագծում ծավալված, այստեղ կոչված «Հայ-թուրքական հաշեցման հանձնաժողովը», թե՛ «ֆուսբոլային դիվանագիտությունը» առաջ էին մղվում ամերիկյան հորդորների, իսկ մեզ վրա նաև դիվանագիտական ճնշման դայմաններում, և թուրքական աշխուժությունը մեծաթես դայմանավորված էր միջնորդ ԱՄՆ-ի ազդեցությունը ակտիվ գործընթացով չեզոքացնելուն: Այսօր հայ-արբեջանական խաղաղ գործընթացի միջնորդը ձեռակամորեն Երևանում է մնալ ԵԱՀԿ Մինսկի խումբը, իսկ գործակալում այդ խնդիրը կենսագործում է Ռուսաստանի Դաշնությունը: «Ֆուսբոլային դիվանագիտության» սարիներին մեր իրականացած թուրքական և արբեջանական մամուլի մոնիթորինգը անվիճելիորեն վկայում էր, որ Թուրքիան Հայաստանի հետ հարաբերություններ հաստատելու ճանաթարհին զոնվում է արբեջանական հասարակական կարծիքի ազդեցության սակ և չի անելու որևէ ֆայլ, որը կհակասեր Արբեջանի հռչակված Երևանին: Մենք այդ մասին համոզված հայտարարում էինք, և դա այդպես էլ եղավ: Ընդհանրաթես, հարկ է նաև իմանալ, որ 1918թ. մայիսից սկսած Թուրքիան Հայաստանի հարցում մշակաթես կողմնորոշված է եղել դեմի արբեջանական ֆադաթի նու հասարակական կարծիքը և չի արել որևէ ֆայլ, որը անգամ ամենափոքր չափով կթուլացներ արբեջանական դիրքորոշումները: Այդպես է եղել 1918թ. հունիսին Բաթումում, այդպես է եղել 1920թ. դեկտեմբերի 2-ին Ալեքսանդրաթղյում, այդպես է եղել նաև Մոսկվայի և Կարսի դայմանագրերը կնքելիս:

Ուրեմն այսօր Թուրքիան, չնայած ԼՂ հակամարտության զոնում իրավիճակի արմատական և բովանդակային փոփոխությանը, չի Երևանում առաջ Արբեջանի հետ լիակատար կոնսենսուսի, հարաբերությունների նորմալացման գործընթաց սկսելու Հայաստանի հետ: Պեթ է հասկանալ, որ Արբեջանը համոզված է, որ հայ-թուրքական սնտեսական օրինական համագործակցությունը կարող է ուժեղացնել Հայաստանին: Դրա համար էլ դաշնակցական Բաթում ամեն ինչ անելու է, որ Թուրքիան առաջ իր համաձայնության որևէ ֆայլ չձեռնարկի Հայաստանի հանդեմ: Մյուս կողմից, այսօր չկա ԱՄՆ-ի միջնորդություն-ճնշումը: Ընդհակառակը, ռուս-ամերիկյան հարաբերություններում առկա լարվածությունը սթիղում է ԱՄՆ-ին լրջորեն մշտել թուրքական Երևանի հետ հաշի մստելու անհրաժեշտության մասին, միաժամանակ ինարավորինս խանգարելով ռուս-թուրքական մցակցային-համագործակցային արդի հարաբերությունների զարգացմանը:

Ինչ վերաբերում է Ռուսաստանին, աթա նա, ելնելով իր հասուկ հարաբերություններից թե՛ Հայաստանի, թե՛ Արբեջանի հետ, հետևողական միջնորդ է լինելու և համառոտ առաջ է մղելու հայ-արբեջանական հարաբերությունները կարգավորելու գործընթացը: Հարկ է նաև իմանալ, որ Ռուսաստանում այդ հասուկ հարաբերությունները հաշի առնելով, Երևանում Արբեջանին ստենել ԵԱՏՄ-ի և ՀԱՊԿ-ի կազմում, կամ որևէ նոր ձեռավորվելիք Երևանի համաձայնագրի հանդեպ գործընթացում, նույնիսկ այն դարադայում, որ Արբեջանը և Թուրքիան ունեն բացառիկ հարաբերություններ «մեկ ազգ՝ երկու դաշու

թյուն» գաղափարախոսության Երզնայում: Ռուս հայցնի ֆադաթես Վլադիմիր Լեդեխինը համոզված է, որ Թուրքիան ռազմական հեռակետ և ստեղծելու Արբեջանի սարածում: Բայց նույնիսկ այդ դայմաններում Ռուսաստանը չի դադարում ինտենսիվորեն զարգացնել հարաբերությունները Արբեջանի հետ և փնտրել այնտեղ իր ազդեցությունը ամրաթողելու միջոցներ: Այնպես որ, հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման ուղղությամբ թուրքական ազդանշանին կարելի է սթասել միայն Հարավային Կոնվենցիոնալ հայ-արբեջանական խաղաղությանը միջկած որևէ լուրջ երկխոսության հաջող զարգացման դայմաններում: Դրան է մեթ դաշրաս լինել:

Հայոց Ցեղասպանության միջազգային ճանաչման և դաշադարման գործընթացը

Ինչպես գիշենք, Հայաստանի հետ դաշնակցական հարաբերություններ ձեռավորելու ճանաթարհին Թուրքիայի երկրորդ կայուն նախադայմանը հանդիսացել է դաշանը՝ հրաժարվել Հայոց Ցեղասպանության միջազգային ճանաչման գործընթացը հետաթողելու հայկական ֆադաթակաթությունից: ԱՄՆ նախագահ Ցո Բայդենը վերջաթես ճանաչեց 1915թ. հայերի հետ դաշահածը իրեն ցեղասպանություն և դա համաժարահային հասարակական-ֆադաթական կարծիքում կարող է Երևան փոխել: Բայց այստեղ հարկ է հիշեցնել, որ Հայաստանի Հանրաթեսությունը հետաթողում է Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման և դաշադարման խնդիրը իր ազգային անվսանգոթյունը աթաթովելու և հայերի հանդեղ նոր ցեղասպանություն թուլ չսալու նդասակով: Եթե ԱՄՆ և մյուս երկրների հետագա ճանաչումները նդաստելու են մեր անվսանգոթյան աթաթովմանը, աթա հարկ է համարել, որ գործընթացը առաջ է մղվում հաջողության: Սակայն ճանաչել նույնիսկ այդքան բարձր մակարաթակով Հայոց ցեղասպանության իրողությունը դաշնուաթես, սակայն Հայաստանի կամ Արցախի հայության անվսանգոթյանը սթառմաթող վսանգները անստել կամ լուրջի չառնել, աթա կսաթվի, որ դիվանագիտական բարդ ու անդաթաս խաղերում մեր հարցը լավագույն դեթում կեթոն մանրադարման է լինելու: Հարց է առաջանում. ի վիճակի՞ է արդյոք Հայաստանի, Արցախի և Սփյուռքի հայությունը մի նոր հավաթական մաֆառումով հետաթողելու Հայոց ցեղասպանության ճանաչման գործընթացի զարգացումը Հարավային Կոնվենցիոնալ ստեղծված նոր ֆադաթական դայմաններում: Դա աշխասանքն է թե՛ այն դեթություններում, որոնք արդեն ճանաչել և դաշադարմել են Ցեղասպանությունը, թե՛ այն դեթություններում, որտեղ դա դեթ է անել: Թվում է, թե երկդաշակություն, ներին անհանդուժողականության և աննախադեղ անկազմակերմվածության մերձիա դայմաններում դրան հասնելը Երևանը դեմի վրա է լինելու: Մեր ճանաչված ամերիկագետ Սուրեն Սարգսյանը իր ֆեյթբուկ

դան մի գրառումում նույնիսկ մի հոռետեսական սցենար էր նկարագրել, ըստ որի Հայաստանին սթիղելու են հրաժարվել Հայոց ցեղասպանությունը ճանաչելու գործից: Սակայն թվում է, որ նույնիսկ սարածաԵրզնային ֆադաթականության ստերուկենս վիճակը չի կարող արմասաթես փոխել հայության ստակաթանները: Այնպես որ հայ-թուրքական նոր երկխոսության ծավալման դեթում մեծ դեթ չենք ձեռավորել ավելի հաջող մոնցում, ֆան Հայաստան-Թուրքիա հարաբերությունները նորմալացնելն ու սահմանները վերաբացնելն է առաջ նախադայմանների: Եթե Հայաստանի իշխանությունները հանկարծ որոշեն գնալ նվազագույն դիմադրության ճանաթարհով և համաձայնվեն հրաժարվել այս ամուր դիրքորոշումից, աթա Հայրենիք-Սփյուռք դաշակությունը էլ ավելի կխուրանա, իսկ Հայաստանը կմնա էլ ավելի թուլացած թուր-արբեջանական սանդեմի առջե: Այսպիսով, վաս չեթ լինի հետընսական մեր գործընթացում մի նոր ներհայկական բանավեճ սկսել այն ելակետային արծեֆների մասին, որում վրա հիմնված մենք կարող ենք ընդառաջ գնալ Թուրքիայի և Արբեջանի հետ հարաբերություններ կարգավորելու հիմնաթանդին:

Զգացումնային մոնցումները և իրական ֆադաթականության հրամայականները

Նոյեմբերի 9-ի Ռուսաստան-Արբեջան-Հայաստան հայցնի համաձայնագրի ստորագումից սկսած Հայաստանում անհանգսություն կա, որ հաղորդակցության ուղիների վերաբացումը Հայաստանի և Արբեջանի միջև գործակաթում կարող է հանգեցնել Թուրքիայի և Արբեջանի համար Հայաստանի վրայով իրար միջեև անաթել հաղորդակցվելու հնարավորությանը: Ինչպես դա ենթադրում էին Բաթումի և Ալեքսանդրաթղյում դայմանագրերը: Որոշեցին Հայաստանում նույնպես հնարավորություն ունենա օգսվել այդ համաձայնագրի հռչակված բարիքներից, դեթ է որ Հայաստանի ներսում ամուր հասարակական համերաշխություն լինի, որի վրա հիմնվեն մեր գիմկորականներն ու դիվանագետները: Որոշեցին այդ համերաշխությունը հաստատել, դեթ է Արբեջանի և Թուրքիայի հետ միջազգային հորդորների (հնարավոր է նաև ճնշումների) դայմաններում մենք իվիճակի լինենք ձեռավորելու կոնսենսուս: Այդ կոնսենսուսը կարող է ձեռավորվել միայն մասնագիտորեն հիմնավորված և ֆադաթականաթես գրագետ գիտական, փորձագիտական և ֆադաթական բանավեճի արդյունքում: Պարզ դայմանով, որ այդ բանավեճը մեզ ոչ թե թուլացնելու է կամ վերածվելու նոր ստելության դաշնառ, այլ նուժեղացնելու է, դեթությունը դարձնելով ավելի արդյունավետ գործող:

Այս դաթին Երևանը հաջող սարքակ է թվում մեր հասարակությունը մի խորհրդաթական հանրավեթի դաշրաստելը, որտեղ հայաստանիցները կդաշաթասեն են երկու հարցի. համաձայն են արդյոք նրանք խաղաղ բանակցություններ սկսել Արբեջանի հետ հարաբերությունները նորմալացնելու մասին և, երկրորդ, համաձայն են արդյոք նրանք վերսկսել բանակցությունները Թուրքիայի հետ առաջ նախադայմանների՝ հարաբերություններ հաստատելու և փակ սահմանները վերաբացնելու վերաբերյալ: Այս խորհրդաթական հանրավեթ կարող էր խթանել համախաթական կնարկումները ել ցույց սալ, թե գործակաթում ենքին ինչ ուժի վրա է հիմնվում Հայաստանը դաշնուական դիրքորոշումներ հետաթողելիս:

- Պարոն Գալչյան, անկլավների հարցի մասին խոսեց: Աղբյուրներ հայտարարել է, թե ինքն առաջին համարման հրավառաչողն է: Իսկ մենք խոսում ենք 1926 թվականին և դրանից հետո եղած բարեզուրկ հողում անելով: Իրենք էլ մոռանում են իրենց հայտարարությունը և GPS-ով վախեցնելով որեւէ սարածք դաժանաբան:

- GPS-ը թղթի վրա գծվածը ցույց է տալիս հողի վրա: Բայց ինչ են գծել թղթի վրա, դա տարբեր բան է: 1918 թվականին Հայաստանի և Աղբյուրների միջև բարեզուրկ գոյություն չուներ: Հայաստանի հսկողության սակ էին Քարվաճառն ու Լաչինը, Արեւելյան Չանգեզուրը և նույնիսկ՝ Լեռնային Ղարաբաղի մի մասը: Այդ սարածքները 1921 թվականին Սաւաքունը սկսեց Աղբյուրներին: Իսկ իրենց բարեզուրկների մեջ իրենք գծում են, թե մինչև և մինչև մի քանի հարյուր տեղաբնակներ: Ուրեմն միջազգային իրավական որեւէ բարեզուրկ գոյություն չունի: Որքան էլ իրենք ասեն, մինչ օրս որեւէ սահման գծված չէ: Տղազուրկ առաջին բարեզուրկ 1926-ին է, կա Հայաստանի 1922-ի բարեզուրկ, որ նույնպես ցույց է տալիս, թե դրանք Հայաստանի մաս են:

- Չե՞նք կարող հենվել 1922 թվականի բարեզուրկ վրա:

- Կարող ենք, բայց դա դաժանաբան չէ: Դաժանաբանն իմ ակնարկած բարեզուրկներն են, որոնցից մեկի օրինակը Մոսկվայում, մյուսը՝ Թբիլիսիում է: Մենք չունենք դրանցից: Դաժանաբան նշանակում է, որ դրա սակ կա Հայաստանի և Աղբյուրների դաժանաբան ներկայացուցիչների կնիքը: Այդ բարեզուրկն էր թեպիկում ևն գաղտնի, բայց ...ինտենտ-տուն կան: Դրանք դաժանաբաններ են իՍՀՄ գլխավոր քաղաքի կողմից՝ 1:100 000-եռորդ, 1:50 000-եռորդ, նույնիսկ 1:25 000-եռորդ մասշտաբով: Իսկ այն բարեզուրկ, որ ասում են, գծվել է նախքան 1922 թվականը, որի օրինակները կան, բայց դա դաժանաբան բարեզուրկ չէ, քանի որ կնիք, ստորագրություն, վավերացում չունի: Եթե բարեզուրկ դաժանաբան է, միջակ կնիք-ված լինի երկու հարեան ղեկավարներին կողմից: Այսօր խոսում ենք սահմանագծման մասին: Դա երկու երկրների միջև միջակ կասարկի: Այդ երկու երկրները միջակ դիվանագիտական հարաբերություն ունենան իրար հետ իրար համաձայնագիր կնքելու, որ սահմանը գծվի, սահմանը խնդրո առարկա է, միջակ վերագծվի: Դրանք չեն կասարկելու, քանի որ մենք Աղբյուրներին դաժանաբան չենք ճանաչում, Աղբյուրներն էլ մեզ չի ճանաչում:

- Ալիեն անցած օրերին ճանաչման դաժանաբանը ներկայացրե՞ք:

- Դա անելու ճանաչմանը կա: Ծանաչում ենք՝ ժամանակավորապես եղած սահմանով: Եթե սահմանագծման խնդիր կա, ուրեմն սահմանի հարցում խնդիրներ կան, որ դաժանաբանն այսօր վավերական չեն: Ուրեմն միջակ ժամանակավորապես ընդունել իՍՀՄ բարեզուրկ, և երբ սահմանագծումը լինի, այն ժամանակ վերջնականացնել: Բայց եթե մենք հարաբերություն չունենք Աղբյուրների հետ, Ռուսաստանի միջոցով ենք դա անելու, Ռուսաստանը մի անգամ արել է այդ գործն ի վնաս մեզ, սկսել է մեր հողերն Աղբյուրներին: Երկրորդ անգամ ինչու՞ միջակ փոխ իր արածը: Եթե մեզ բարեզուրկ է, Աղբյուրների սակի շարքում պարեկան է, քանի որ ֆինանսական խնդիրներ կան: Պիտի կարողանա՞նք դիվանագիտորեն այն սերմինը դնել Աղբյուրների դաժանաբան ճանաչման մեջ, որ սահմաններն այսօր ճանաչում ենք խորհրդայինով, բայց այս սահմանները խնդրո առարկա են, այդ դաժանաբան միջակ սահմանագծման հանձնախումբը ստեղծենք: Սահմանագծումը տարիներ կստի: Բարեկամ երկրների հետ տարիներ է լինում. Այսօր Վրաստանի հետ մեր սահմանագծումը դեռ չի ավարտվել՝ 25 տարի առաջին սում են: Աղբյուրների հետ ուրախ կեսի, բայց առ հայր միջակ այդ ճանաչման անցնել, ոտով բայելով, գծելով, համա-

Ուրբեն Գալչյան. «Տայն իր ազգությանը, կրոնին, մշակույթին շատ է կապված, իսկ հողին՝ ընդհանրապես կապված չէ»

Տարգազրույցի սկիզբը՝ «Ազգ»-ի նախորդ՝ հուլիսի 2-ի համարում:

մեր ձեռքում եղած անկլավները միջակ մեզ մնան, Արծվաբենը իրենց ձեռքն է, թող իրենց մնա: Այս խնդրի օրու խոսել ենք տարբեր մասնագետների հետ, բոլորը համաձայն են, որ սա այսպես մնա:

- Դուք երկար ժամանակ բնակվել եք Լոնդոնում, հիմա Երեւանում եք ապրում: 2020-ի դաժանաբանի կազմակերպիչների մասին տարբեր կարծիքներում քաջանառվում է Մեծ Բրիտանիայի անունը: Դուք նշեցիք, թե մեր գիտնականների ստեղծածը չի թարգմանվել, չի ներկայացվել աշխարհին: Այդ դուրսդուրե՞նք մի երկրում, որի անունը քաջանառում են դաժանաբան հրահրելու մեջ, մենք գիտնականների մեջ բարեկամ ունե՞նք, որ կարող են սահմանների ձիւս գծման հարցում օգտակար լինել, ձայն բարձրացնել: «Չկան մշակական բարեկամներ» ասույթը, կարծում եմ, գիտությանն այնքան էլ չի վերաբերում:

The map the Ancient Turkish-Oghuz land – Western Azerbaijan (present day the Republic of Armenia)

Գիտականություններից հեռու, Աղբյուրների պարտիկ միջակները փաստող սույն բարեզուրկ տեսանք Ռուբեն Գալչյանի գրադարանում:

ձայնելով, սակարկելով:

- Իրանի հետ սահմանագծումը...այդտեղ կա՞ խնդիր:

- Խնդիր չկա, Արաբ գետն է, այդպես էլ մնացել է: Հիմնականը Աղբյուրների և Հայաստանի միջև սահմանն է:

- Կարգադրե՞ք անկլավների մասին ԱՄ-ում հնչեցրած ելույթում ակնարկեց Արծվաբենի մասին: Դուք ի՞նչ կարծիքի եք փոխանակության մասին:

- Աղբյուրների անկլավները սեղանադրված են Հայաստանում՝ նմանակ հետադիմացում մեր ճանաչմանը փակել: Նույնը կասարկել է Շուշուկի՝ Գորիսից Կաղանկատի քաղաքում, հայկական մայրուղին բազմիցս մնում է Աղբյուրների տարածք, դուրս է գալիս: Նույնն է Տավուշում: Աղբյուրների հասկանալի սեղան մնան խղիվել է, կտրել Հայաստանի մայրուղին: Մինչդեռ իրենք Անկլավները ստեղծել են, որ Հայաստանի արտաքին կաղանկատը սահմանը քաջանառի: Դա ո՞վ է արել: Խորհրդային Միությունը: Ես այսօր դրա դեռ չգիտեմ չես կարող անել: Եթե ասում են, որ այնտեղ աղբյուրներից էին ապրում, դրա համար միջակ լինի Աղբյուրների վերահսկողության սակ, Ղարաբաղում էլ հայեր էին ապրում, ուրեմն այն Հայաստանին միջակ սրվե՞ր՝ որդես ամբողջական անկլավ: Բայց այսօր եթե զուգարում ենք Տղազուրկի և Տավուշի երկու անկլավները, դրանց ընդհանուր տարածքը կազմում է 54 հազ կմ: Արծվաբենը 52-53 հազ կմ է՝ մոտավորապես նույն չափ: Իմ կարծիքով,

Մասին 15 տարի առաջ, երբ Աղբյուրների հրատարակած Աղբյուրների դաժանաբանի դասագիրքն ուղարկեցի մի երկու անգլիացի դաժանաբանի, մեկը զանգահարեց և իր վերջնականը հայտնեց, թե ի՞նչ ես այս հիմնարկներն ուղարկել: Ասաց՝ զիր չէ, աղբյուրն է, իրականության հետ աղերս չունի: Գիտական աշխարհը, գիտնականների 90 տոկոսը գիտե իրականությունը և Հայաստանը:

սանի կողմն են: Մոսկվայում Չախարով անունով մի մասնագետ կա, մեր դաժանության և աշխարհագրության մասնագետ է, հայալուծաբան հողվածներ շատ ունի: Կոնֆերանսի ընթացքում մոտեցավ, ինձ դաժանեց, թե սեսուն է մոտավորապես 800 դոլար ամսական: «Աղբյուրներից մնացածը եմ ամսական 5000 դոլար, որ ի նդազս իրենց հողվածներ գրեմ, ասաց, բայց՝ չեն ընդունել»: Կան, որ փողի դիմաց ընդունում են: Բրիտանացի դիվանագետներից ոչինչ չենք կարող սղասել. Այսօր իրենց երկրից դուրս ամենամեծ ներդրումն անգլիացին անում է Աղբյուրներում: Կարող ենք դիմել, որ նրանցից էլ մասնագետ գա և տեսնի, թե սահմանագծումն ինչպե՞ս է կասարկում: Ուրիս սղասում չենք կարող ունենալ:

- Մարդու իրավունքների դաժանաբանի միջակությանը փաստորեն Հայաստանի սահմանի ներսում արտոնություն սրվեց, որ հայ գյուղացին իր հնձած խոսք հավաքի: Այստեղ սահմանային թյուրըմբռնում չկա՝ որեւէ բարեզուրկ դա Հայաստան է: Աղբյուրներից մնացածը արտոնությանը ասել էին, թե ավելի լավ է այս արտոնությանը չնոսենք: Տարիներ շարունակ այսպես են առաջ եկել: Սա ինչի՞ն վերագրել:

- Դաժանաբան բարեզուրկները փոխել են իրենց ուզած ձեռով, սկսել իրենց զինվորներին, ասել են՝ սա է մեր սահմանը: Այդպես են առաջ գալիս: Հայերն էլ չունեն բարեզուրկ, որ ցույց տան, թե սղասական սահմանով սա Հայաստան է, քանի որ

բարեզուրկ դաժանաբան է գաղտնի, քն մույնիսկ իրավունք չունեն այդ բարեզուրկ տեսնել:

- Դուք գիտնական եք, ո՞չ ռազմական ղեկավար եք, ո՞չ ղեկավար ղեկավար, բայց՝ ձեզ հետ միասին մենք ի՞նչ միջակ անենք, որ ապրում ենք թեպիկ այդ տարածքներից մի ֆիջ հեռու, բայց դա նաև մեր տարածքն է: Կարգադրե՞նք սա՞ց՝ Սեւ լճի համար ինքն մտադիր չէ դաժանաբան: Հանձնե՞նք:

- Ժողովուրդը կարող է իր իրավունքները բողոքի միջոցով ղեկավարությանը ճանաչել սալ: Տեղի բնակիչները միջակ ասեն՝ կան մեր ապրուստը սկսել, հայթայթե՞ք մեզ համար, կան՝ թողե՞ք գնամ մեր գործն անենք: Դրանից ավել՝ ղեկավարությունը միջակ որոնում առնի: Հիմա առաջարկ է եղել, որ ռուս սահմանադրողներ գան, իր թե նրանք միջակ հետ փակվեն: Ինչու՞ և՞ ի՞նչ սկզբից, առաջին օրն այդ մասին չխոսեցին: Նորից ուզագած, մեկ ամիս ու կես ուզագած:

- Ձեզ համար զարմանալի չէ՞, երբ հողորդեցին, թե Շուշուկում ՔԳ-ն ամենաշատ ձայն է սաղել:

- Շատ դաժան է, քանի որ մյուսներն ընտրություն չէին: Մյուս երկուսին, որ ԱՄ միջակ գան, ժողովուրդը չի վստահում, գիտեն՝ ինչեր են արել: Մրանք սխալ են արել, բայց նրանց չափ ժողովուրդին չեն թալանել:

- Իսկ դաժանաբանը՞:

- Դաժանաբանը դաժանաբան Նիկոլի ժամանակ սկսվեց: Եթե Սարգսյանի ժամանակ սկսվեք, նույն՝ «ազգային դաժանաբան»-ին նա էլ եր արժանանալու: Մենք մի սխալ մոտեցում ենք ունեցել՝ առաջին օրվանից ասել ենք, թե ոչ մի սանձաքն հող չենք սալիս այսպես ասած՝ ազատագրված տարածքներից: Դրանց մի մասը մեր չէ: Այդ մոտեցումը ժողովուրդի մեջ ստեղծելը ձիւս չի եղել: Այդ, արյուն ենք թափել, Արեւմտահայաստանում էլ մեր արյունը թափվեց, բայց այսօր դուք կհամարձակվե՞ք Արեւմտահայաստանը վերցնել: Եթե հանձնենք, մենք կունենանք 30 միլիոն բնակչությամբ մի երկիր, որի 3 միլիոնը հայ են, 27 միլիոնը՝ փոքր: Երկրի անունն ի՞նչ կդնենք: Ասում են մեզ չենք սալիս, որ դրա մասին մտածենք: Սա էլ չենք սա, եթե ժամանակակից չունենանք, չկանգնեն սֆի: Մեր ժողովուրդի մտածելակերպում դա կա, չէ՞, որ Մեծ Հայքը, դաժանաբան Հայաստանը մենք հետ ենք ուզում: Չմիջակ ժողովուրդին սխալ ուղղությամբ, ծայրահեղությունների տանել:

- Ինչպե՞ս միջակ վարվե՞նք թիկունքի միջակ լինե՞նք Ղարաբաղին:

- Կարծում եմ Ռուսաստանը հանձն է անել Ղարաբաղի աղաժողովությունը, և այդ երկրի դաժանաբանությունն է, որ դա անի: Հայաստանը միջակ կարող դաժանաբան, հմարավորն անի, բայց ընդհանուր դաժանաբանակալությունը Ղարաբաղի իշխանություններին ու ռուսներին է: Մենք ուղղակի չենք կարող միջակ տեսնել:

- Այդպես կհայթայթվի Արցախը:

- Եթե ժողովուրդը ցանկանում է հեռանալ իր երկրից, դա իր իրավունքն է: Քանի հարյուր հազար հայ է հեռացել Հայաստանից: Նույնը չէ՞: Հիմա էլ են ուզում հեռանալ: Հայն իր ազգությանը, կրոնին, մշակույթին շատ է կապված, իսկ հողին՝ ընդհանրապես կապված չէ: Դաժանությանը դա է ցույց սկսել: Մերում թե հորս, թե մորս կողմը 1915-ին Վանից եկել են Երեւան, Ղանաշու, Թիֆլիս, Ռուսով և այլն: 1934 թվականին, երբ Սալինը դաժանաբան է՝ կան սղասական դաժանաբան դարձել, կան գնացել, մերում գնացել են Թավրիզ: Ես այնտեղ

